

**UDRUŽENJE SUDIJA/SUDACA
U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE**

PRAVO I PRAVDA
ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

SARAJEVO, GODINA XXI, BROJ 1., 2023.

Emir Neradin, sudija Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak: Rad se bavi razmatranjem sadržaja prava na „jednakost oružja“ u krivičnom postupku i njegovom primjenom u praksi Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine. U radu je dat kratak osvrt na shvatanje i primjenu tog načela kao posebnog aspekta prava na pravično suđenje iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u praksi Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Pri tome je ukazano na značaj standarda koji su ustanovljeni tim praksama za postupanje redovnih sudova u krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini, nakon čega su analizirane odredbe Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine u kojima se proklamuje načelo jednakog postupanja i dat kratak osvrt na odredbe tog Zakona koje su, pored ostalog, u funkciji ostvarenja načela „jednakosti oružja“, odnosno jednakosti u postupanju. Posebno je ukazano na pojedine stavove Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine koji se tiču postizanja načela jednakosti u postupanju u raznim fazama krivičnog postupka, te je u konačnici ukazano na značaj prakse Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine za primjenu načela jednakosti u krivičnim postupcima u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: pravo na pravičan postupak, jednakost oružja, jednakost u postupanju, ravnopravnost stranaka, krivični postupak.

Summary: The paper addresses the consideration of standardization and the substance of the right to the “equality of arms” in the Criminal Procedure Code of the Federation of Bosnia and Herzegovina and its application in the case law of the Supreme Court of the FBiH. The paper briefly refers to the interpretation and the application of the principle, as a separate aspect of the right to a fair trial referred to in Article 6(1) of the European Convention relative to the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in the case law of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina. It has pointed to the relevance of the standards established in the referenced case laws to the decision-making of regular courts in criminal proceedings in Bosnia and Herzegovina. It further analyzed the provisions of the Criminal Procedure Code of the Federation of Bosnia and

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

Herzegovina providing for this principle and ensuring its implementation. Certain positions taken by the Supreme Court of the Federation of Bosnia and Herzegovina were particularly pointed out in relation to the achievement of the principle of equality of arms in deciding at various stages of criminal proceedings. Finally, it is underlined the importance of the practice of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina for the application of the principle of “equality of arms” in criminal proceedings in the Federation of Bosnia and Herzegovina.

Key words: right to a fair trial, “equality of arms”, equal treatment, equality of parties, criminal proceedings.

1. Uvod

Pravo na pravično suđenje u građanskim i krivičnim postupcima, kao jedno od osnovnih ljudskih prava i sloboda čovjeka, garantirano je ne samo nizom međunarodnih dokumenata, od kojih je svakako najznačajnija Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLJP), nego i Ustavom Bosne i Hercegovine,¹ dok je u Zakonu o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZKP FBiH)² načelo pravičnog postupka prihvaćeno kao jedno od osnovnih načela koje se sastoji od većeg broja prava svakog čovjeka protiv koga se vodi krivični postupak,³ a koje je dalje razrađeno kroz pojedine zakonske odredbe.⁴ Bitan element prava na pravičan postupak jeste i načelo ravnopravnosti stranaka u postupku ili „jednakosti oružja“ (engl. „equality of arms“), koje zajedno sa načelom kontradiktornosti leži u osnovi prava na pravičan postupak iz člana 6. EKLJP.

Pravo na pravičan postupak porijeklo vodi iz engleskog prava, gdje su još u Velikoj povelji sloboda (Magna charta libertarum) iz 1215. godine

¹ Ustav Bosne i Hercegovine u članu II.2. propisuje da se prava i slobode iz EKLJP i njenih protokola direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prioritet nad ostalim zakonima, pri čemu se u članu II.3.e., u okviru kataloga prava koja uživaju osobe u Bosni i Hercegovini, navedeno pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom.

² “Službene novine FBiH” br. 35/2003, 56/2003, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 i 74/2020.

³ Sijerčić-Čolilć, H. (2012). Krivično procesno pravo, Knjiga I: Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 70.

⁴ To u principu važi i za zakone o krivičnim postupcima iz ostalih krivičnih jurisdikcija u Bosni i Hercegovini.

uspostavljena određena jemstva (načelo vladavine prava), koja su podrazumijevala procesnu jednakost stranaka, iz čega se razvio princip „jednakosti oružja“⁵. Miješanjem elemenata akuzatorskog i inkvizitorskog krivičnog postupka koje je vodilo nastanku mješovitih krivičnih postupaka, koji danas dominiraju u najvećem broju evropsko kontinentalnih pravnih sistema,⁶ taj princip postepeno ulazi i u zemlje evropsko-kontinentalne pravne tradicije. S druge strane, donošenjem i usvajanjem EKLJP, koja u članu 6. kao osnovno ljudsko pravo propisuje pravo na pravično suđenje i njegovim tumačenjem u praksi, Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP) je pravo na jednakost oružja prihvatio kao neodvojivi aspekt prava na pravično suđenje.⁷ Kako ESLJP u svojoj praksi primjenjuje metod autonomnog tumačenja pravnih pojmova (nezavisno od shvatanja u nacionalnom pravu), nacionalna prava, pa tako i pravni sistem Bosne i Hercegovine, su princip ravnopravnosti stranaka postepeno prihvatili kroz zakonsko regulisanje i praktična tumačenja pojedinih procesnih instituta. Na taj način je, u sklopu šireg koncepta prava na pravično suđenje, princip ravnopravnosti stranaka (jednakosti oružja) poprimio obilježja univerzalnog pravnog standarda čiji minimalan sadržaj određuje praksa ESLJP.

2. Jednakost oružja u praksi ESLJP i Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

Član 6. EKLJP⁸ ne propisuje izričito princip „jednakosti oružja“, nego je taj princip razvijen u praksi ESLJP u okviru tumačenja domašaja prava na

⁵ Bubalo, T. (2012), „Jednakost oružja“ i njegova afirmacije u okviru prava na obranu (regionalni komparativni osvrt), *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, Vol. 50, Broj 3, str. 137.

⁶ Sijerčić-Čolilć, H., op. cit. str. 66.

⁷ Presuda ESLJP od 22.02.1996. godine u predmetu *Balut v. Austria*, broj aplikacije 17358/90, stav 47.

⁸ Član 6. EKLJP glasi:

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti s cijelog ili s dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.

pravičan postupak iz člana 6. EKLJP. Najprije je u predmetu *Ofner and Hopfinger v. Austria* Komisija za ljudska prava izrazila mišljenje da „šira i opća odredba prava na pravično suđenje iz člana 6. stav 1. obuhvata pojam 'jednakosti oružja'“,⁹ da bi nakon toga u predmetima *Numeister v. Austria*, broj aplikacije 1936/62 i *Delcourt v. Belgia*, broj aplikacije 2689/65 ESLJP donio presude u kojima je potvrdio da poseban aspekt prava na pravično suđenje iz člana 6. EKLJP čini načelo „jednakosti oružja“.¹⁰

Načelo „jednakosti oružja“ se sastoji u tome da se strankama u postupku mora dati „razumna mogućnost zastupanja svog interesa u uvjetima koji je ne stavljaju u znatno nepovoljniju situaciju u odnosu prema protivniku“.¹¹ Dakle, prema tumačenju ESLJP član 6. stav 1. EKLJP ne zahtijeva uspostavu potpune procesne jednakosti stranaka u postupku, nego „pravedne ravnoteže“, odnosno ravnoteže prilagođene procesnim situacijama stranaka.¹² U krivičnom postupku to uostalom ne bi bilo ni moguće, jer je tužitelj organ državne vlasti koji vrši funkciju krivičnog gonjenja i ima na raspolaganju represivni državni aparat, zbog čega je po prirodi stvari „jača“ stranka u postupku. Upravo stoga, procesne garancije koje proizilaze iz principa ravnopravnosti stranaka imaju za cilj da uravnoteže ove nejednakosti, tj. da strankama osiguraju uravnoteženu mogućnost uticaja na tok i rezultat postupka.¹³

2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.

3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sljedeća minimalna prava: a) da u najkraćem mogućem roku, podrobno i na jeziku koji razumije, bude obaviješten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega; b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane; c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati za pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju; d) da ispituje svjedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega; e) da dobije besplatnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

⁹ Izvještaj Evropske komisije za ljudska prava od 23.11.1962. godine, stav 46.

¹⁰ Presuda ESLJP od 27.06.1968. godine u predmetu *Numeister v. Austria*, broj aplikacije 1936/62, stav 22 i presuda ESLJP od 17.01.1970. godine u predmetu *Delcourt v. Belgia*, broj aplikacije 2689/65, stav 28.

¹¹ Presuda ESLJP od 22.02.1996. godine u predmetu *Bulut v. Austria*, broj aplikacije 17358/90, stav 47.

¹² Ivičević Karas, E. (2007). Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 57, Broj 4-5, str. 783.

¹³ Idem, str. 784.

Sadržaj prava na „jednakost oružja“ određuje praksa ESLJP iz koje proizilazi niz garancija koje su obuhvaćene tim načelom kao posebnim aspektom prava na pravičan postupak iz člana 6. stav 1. EKLJP, pri čemu se te garancije često razmatraju u vezi sa načelom kontradiktornosti i pravom na odbranu, kao i drugim „minimalnim pravima“ iz člana 6. stav 3. EKLJP, sa kojima su usko povezane. Neke od najvažnijih garancija se odnose na pravo na pristup dokazima i informacijama iz spisa predmeta¹⁴ (u mjeri u kojoj ti dokazi i informacije igraju ulogu u formiranju mišljenja suda)¹⁵, pravo na preduzimanje radnji u postupku pod jednakim uvjetima kao i protivna stranka (što se dalje odnosi na niz konkretnih prava i sloboda u preduzimanju radnji u krivičnom postupku)¹⁶, pravo i mogućnost suprotstavljanja argumentima suprotne stranke i dr.

Iako se princip „jednakosti oružja“ proteže na sve faze postupka,¹⁷ u prethodnom postupku, odnosno u fazi istrage, jednakost oružja može biti ograničena iz razloga omogućavanja efikasne istrage i zaštite prava oštećenih ili drugih učesnika krivičnog postupka. Međutim, ograničenja u fazi istrage moraju biti kompenzirana u fazi glavnog pretresa, kada načelo „jednakosti oružja“ dolazi do punog izražaja, dok je primjena tog načela u stadiju postupka po izjavljenim pravnim lijekovima manjeg obima nego u stadiju rasprave.¹⁸

Bitno je naglasiti da ESLJP pravičnost postupka uvijek cijeni s obzirom na postupak u cjelini¹⁹ i s obzirom na okolnosti svakog konkretnog slučaja (uvijek iznova). Ne ocjenjuje se, dakle, usklađenost propisa sa EKLJP, nego uticaj konkretne povrede (npr. prava na jednakost stranaka) na pravičnost postupka u cjelini s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja. Takav pristup omogućava evoluciju u tumačenju prava na pravično suđenje u praksi ESLJP, ali i primjenu tako uspostavljenog minimalnog nivoa zaštite na različite nacionalne pravne sisteme.

¹⁴ Ovo pravo u istrazi može biti pod određenim uvjetima ograničeno ukoliko se radi o zaštiti interesa kojim svojom važnošću konkurišu pravima odbrane: Bubalo, T. op. cit. str. 225.

¹⁵ Dijk, P. van, Hoof, G. J. H. van (2001), Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima, Treće izdanje, Sarajevo, str. 404.

¹⁶ Npr. odnosi se na predlaganje dokaza, ispitivanje svjedoka i vještaka, izjašnjenja o očitovanjima protivne stranke, ograničenja korištenja iskaza svjedoka koji nisu unakrsno ispitani i anonimnih svjedoka i dr.

¹⁷ Vidjeti npr. presudu ESLJP od 30.03.1989. godine u predmetu Lamy v. Belgium, aplikacija broj 10444/83, stav 29.

¹⁸ Bubalo, T. op. cit. str. 226.

¹⁹ Presuda ESLJP od 25.07.2019. godine u predmetu Rook protiv Njemačke, broj aplikacije 1586/15, stav 55.

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

Ustavni sud Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Ustavni sud BiH), koji slijedi praksu ESLJP, u nizu svojih odluka dao je tumačenje sadržaja prava na jednakost stranaka (kao sastavnog dijela prava na pravičan postupak iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. EKLJP. Tako je u predmetu broj AP 961/21 od 06.07.2022. godine Ustavni sud BiH naglasio da bi potpuna ili djelomična zabrana uvida u spis predmeta od suda ili tužiteljstva u konvencijskom smislu otvorila pitanje ispitivanja opravdanosti takvog odbijanja i utvrđenja eventualne nedovoljnosti vremena i mogućnosti za pripremu obrane, te bi, također, išlo u prilog zaključku da je time došlo i do povrede načela „jednakosti oružja“.

U predmetu broj 136/16 od 11.01.2017. godine Ustavni sud BiH se, između ostalog, bavio i prigovorom u vezi propusta prvostepenog suda da da jasno i razumno obrazloženje o odbijanju prijedloga apelanta za saslušanje predloženog vještaka. Ustavni sud je ponovio da član 6. EKLJP ne daje stranci neograničeno pravo da sasluša svjedoke pred sudom, već je na redovnom sudu da ocijeni da li je izvođenje predloženog dokaza relevantno za odlučivanje u konkretnom predmetu i sud mora imati određenu diskreciju po tom pitanju. Međutim, član 6. EKLJP zahtijeva da sud navede relevantne razloge zbog kojih je odlučio da ne pozove svjedoka čije saslušanje je zahtijevano. Kako je u konkretnom slučaju sud zaključio da su okolnosti na koje je predloženo ispitivanje svjedoka irelevantne za predmet optuženja, bez navođenja o kojim se to okolnostima radi, ocijenjeno je da je povrijeđeno pravo apelanta na odbranu iz člana 6. stav 3. tačka d) u vezi sa pravom na ravnopravnost stranaka u postupku iz istog člana EKLJP.

U predmetu broj AP-1669/21 od 02.11.2022. godine Ustavni sud BiH je našao da je apelant ostao uskraćen za obrazloženje u skladu sa garancijama koje pruža član 6. EKLJP, u situaciji kada je redovni sud propustio u vezi sa iskazom svjedoka koji podupire tezu odbrane da da detaljnije obrazloženje, nalazeći da je iskaz tog svjedoka, u dijelu koji je bitan za odbranu, trebalo analizirati i ocijeniti kako pojedinačno, tako i u vezi sa ostalim dokazima, naročito apelantovim iskazom sa glavnog pretresa, na koji način bi sud ispoštovao garancije člana 6. EKLJP, tj. otklonio bi svaku sumnju da je ispunio svoju obavezu da sasluša svjedoke i sveobuhvatno ocijeni njihove iskaze, te da je odgovorio na pravi način na sporna pitanja.²⁰

Prethodno je samo primjera radi ukazano na neke od karakterističnih procesnih pitanja za koje je Ustavni sud BiH utvrdio da potpadaju pod pravo na “jednakost oružja”, čime nisu iscrpljeni, nego je samo ukazano na neke od

²⁰ Odluka Ustavnog suda BiH broj AP-1669/21 od 02.11.2022. godine, stav 27.

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

pojavnih oblika prava na "jednakost oružja" tretiranih u praksi Ustavnog suda
BiH.

3. Načelo jednakosti u postupanju u Zakonu o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine

Odredbom člana 15. stav 1. (ova odredba je u ZKP FBiH uvedena izmjenom iz 2009. godine)²¹, koja nosi naslov „jednakost u postupanju“, propisana je dužnost suda da stranke i branitelje tretira na jednak način i svakoj strani pruži jednake mogućnosti u pogledu pristupa dokazima i njihovom izvođenju na glavnoj raspravi. U stavu 2. istoga člana propisano je da sud, tužitelj i drugi organi koji učestvuju u postupku su dužni s jednakom pažnjom da ispituju i utvrđuju kako činjenice koje terete osumnjičenog, odnosno optuženog, tako i one koje im idu u korist.

Citirana zakonska odredba iz člana 15. ZKP FBiH proklamuje načelo ravnopravnosti stranka u krivičnom postupku. I niz drugih odredbi ZKP FBiH u funkciji je ostvarenja načela jednakosti u postupanju iz člana 15. ZKP FBiH. Neke od odredaba ZKP FBiH značajne za postizanje ravnopravnosti stranaka u postupku su: član 7. – Pravo na odbranu, član 53. – Pravo na branitelja, član 61. – Pravo branitelja da pregleda spise i dokumentaciju, član 262. – Zabrana suđenja u odsustvu, član 276. – Izvođenje dokaza, član 277. – Direktno, unakrsno i dodano ispitivanje svjedoka, član 278. – Pravo suda da ne dopusti pitanje ili dokaz, član 284. – Angažovanje vještaka, član 288. – Izuzeci od neposrednog izvođenja dokaza, član 296. – Dokazi na kojima se zasniva presuda, član 305. – Sadržaj presude, član 312. stav 1. tačka d) – Povreda prava na odbranu i dr.

Odredba člana 15. stav 1. ZKP FBiH, pored općeg zahtjeva za jednakim tretmanom stranaka u postupku, posebno naglašava potrebu za osiguranjem jednakosti u pogledu „pristupa dokazima“ i „njegovom izvođenju na glavnoj raspravi“.

Pristup dokazima se odnosi kako na fazu istrage, tako i nakon potvrđivanja optužnice i regulisan je odredbom člana 61. ZKP FBiH. Ta odredba ne omogućava apsolutni pristup svim dokazima odbrani osumnjičenog, odnosno optuženog u istrazi, nego onim dokazima koji idu u korist osumnjičenom. Jasno je da je tu bitno pitanje ko odlučuje koji dokazi idu u korist osumnjičenog. Kako to nije izričito regulisano, može se zaključiti da je to primarno onaj učesnik u postupku u čijem su posjedu traženi dokazi. Ukoliko

²¹ "Službene novine FBiH" br. 9/09.

se ne radi o dokazima ulozenim u sudski spis, kada o pristupu tim dokazima odlučuje sud, to bi onda bio nadležni tužitelj u čijem su posjedu dokazi prikupljeni tokom istrage. U slučaju da tužitelj ne odobri traženi uvid u dokaze protivna stranka ima mogućnost da se obrati sudu sa zahtjevom da naloži tužitelju da omogući protivnoj stranci pristup traženim dokazima, u kom slučaju bi sud ocijenio da li se radi o dokazima i dokumentima koji osumnjičenom, odnosno optuženom idu u korist i kojima bi odbrana imala pravo pristupa.

Zahtjev za jednakim mogućnostima stranaka u pogledu izvođenja dokaza na glavnom pretresu je potrebno je tumačiti u širem smislu, tj. na način da ta odredba propisuje obavezu suda da svakoj strani (optužbi i odbrani) garantira pravo da predlaže dokaze, pravo da ispituje svjedoke i osporava druge dokaze suprotne strane i pravo da se izjasni pred sudom o stavovima i dokazima (argumentaciji) protivne stranke, sve pod jednakim uvjetima kao i protivna stranka.

Iz prethodno navedenog proizilazi da je odredbom člana 15. ZKP FBiH kao posebno načelo krivičnog postupka suštinski prihvaćeno i u određenoj mjeri razrađeno pravo na „jednakost oružja“, koje proizilazi iz člana 6. stav 1. EKLJP kao dio šireg prava na pravično suđenje. Uostalom, primjena ljudskih prava i sloboda iz EKLJP je obavezana u pravnom sistemu BiH i ima snagu iznad zakona, kao što je obavezujuća i praksa ESLJP u tumačenju konvencijskih odredaba.

4. Načelo jednakosti u postupanju u praksi Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine

Redovni sudovi, gdje spada i Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vrhovni sud FBiH), prvenstveno primjenjuju odredbe domaćih (nacionalnih) zakona, koje su u principu usklađene sa zahtjevima za poštivanja osnovnih ljudskih prava i sloboda koji proizilaze iz EKLJP i Ustava BiH. Pri tome redovni sudovi moraju uvijek voditi računa o minimalnom stepenu zaštite ljudskih prava i sloboda koji pruža EKLJP i to na način kako ta prava i slobode u praksi tumači ESLJP. U slučaju da bi primjena određenog instituta nacionalnog prava u okolnostima konkretnog slučaja vodila povredi osnovnih prava i sloboda iz EKLJP, prioritet ima konvencijsko pravo koje će sud u tom slučaju primijeniti.

Rješavajući po žalbama na odluke prvostepenih sudova u okviru svoje nadležnosti Vrhovni sud FBiH je, s obzirom da načelo jednakosti stranaka egzistira u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine već izvjesno

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

vrijeme, razvio i odgovarajuću praksu u primjeni tog instituta. Ta praksa se, u kontekstu prethodno rečenog, zasniva prvenstveno na primjeni normi domaćeg prava (konkretno ZKP FBiH), pri čemu se iz odluka koje će biti pomenute jasno vidi da Vrhovni sud Federacije BiH uvijek ima u vidu i standarde zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda iz EKLJP, u skladu sa tumačenjem koje u svojoj praksi daje ESLJP.

Kada je u pitanju jednakost u postupanju, u praksi Vrhovnog suda FBiH može se uočiti nekoliko aspekata ovog načela u vezi kojih se javljaju prigovori od stranaka koje izjavljuju žalbe i u kojima se u najvećem dijelu iscrpljuje ta praksa. To se odnosi na pravo na upoznavanje sa dokazima i dokumentacijom u toku postupka (u pravilu se ovo pitanje postavlja u situacijama određivanja, odnosno produženja pritvora u istrazi), poštivanje jednakih mogućnosti stranaka po pitanju predlaganja i izvođenja dokaza u toku glavnog pretresa, pravo na izjašnjenje na prijedloge i argumentaciju suprotne stranke, zatim u odnosu na obaveze suda po pitanju ocjene izvedenih dokaza, kao i razne druge situacije u kojima može doći u pitanje ravnopravnost stranaka pred sudom.

a. Pravo na jednak pristup dokazima i dokumentaciji

Ovo pitanje je prvenstveno bitno za odbranu u toku istrage, kada je pristup dokazima koje prikuplja tužiteljstvo odbrani ograničen. Već je pomenuto da je odredba člana 61. ZKP FBiH ovo pitanje regulisala na način da je u istrazi odbrani dato ograničeno pravo na pristup samo dokazima, tj. samo onima koji idu u korist osumnjičenom, s tim da se i pristup tim dokazima može uskratiti ako bi njihovo otkrivanje moglo dovesti u pitanje cilj istrage. U praksi se pitanje pristupa dokazima postavlja najčešće u situacijama kada je osumnjičenom određena mjera pritvora, odnosno kakva druga mjera za osiguranje prisustva u postupku. Za slučaj pritvora ZKP FBiH predviđa izuzetak od pravila da odbrana ima pristup samo dokazima koji joj idu u korist, tj. propisana je obaveza dostavljanja sudu dokaza bitnih za „procjenu zakonitosti pritvora i radi obavještenja branitelja.“²² Ova odredba se tumači u vezi sa odredbama ZKP FBiH prema kojima se pritvor određuje, odnosno produžava na prijedlog tužitelja, a nakon saslušanja osumnjičenog na okolnosti zbog kojih se pritvor predlaže,²³ što znači da je uz prijedlog za određivanje ili produženje pritvora odbrani potrebno dostaviti dokaze na kojima se prijedlog temelji ili, ukoliko postoje razlozi koji ukazuju da bi otkrivanje dokaza odbrani moglo dovesti u pitanje cilj istrage, tužitelj može

²² Član 61. stav 2. ZKP FBiH.

²³ Član 145. stav 2.

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

predložiti da se ti dokazi odbrani uskrate i da sud o tim dokazima odbranu samo obavijesti, kako bi se mogla izjasniti o prijedlogu i osporavati zakonitost pritvora ukoliko bude određen, odnosno produžen.

U tom smislu, Vrhovni sud FBiH je, odlučujući o žalbi na rješenje o produženju pritvora u istrazi, naveo: „Također osnovano se žalbom branitelja osumnjičenog ukazuje, da je tužitelj u smislu odredbe člana 61. stav 1. ZKP FBiH, imao obavezu da konkretno u prijedlogu obrazloži koje dokaze ne treba „objelodaniti“ odbrani, a da s tim u vezi prvostepeni sud takav prijedlog tužitelja kritički ocijeni i razmotri, a ne samo da isti nekritički prihvati bez davanja adekvatnog obrazloženja, zbog čega je učinjena bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 1. tačka k) ZKP FBiH.“²⁴ U jednom drugom predmetu je istaknuto da je davanje branitelju potrebnih obavještenja o dokazima koje je dostavio tužitelj neophodno kako bi branitelj mogao osporavati postojanje općeg uvjeta za produženje pritvora, a da suprotno postupanje suda vodi povredi jednakosti pravnih sredstava i onemogućava osumnjičenog da ospori opravdanost razloga navedenih u prijedlogu za produženje pritvora.²⁵

U pogledu prava branitelja i optuženog na pristup dokazima u spisima i dokumentaciji nakon potvrđivanja optužnice, Vrhovni sud FBiH je u nizu odluka potvrdio stav da to pravo u smislu člana 61. stav 3. ZKP FBiH ne podrazumijeva obavezu suda da odbrani dostavi dokaze koje je tužitelj priložio uz optužnicu, nego da „odbrana u smislu prethodno citiranih odredbi, ima mogućnost da izvrši uvid u dokaze i da, uz dozvolu suda izvrši fotokopiranje svih dokaza dostavljenih uz optužnicu.“²⁶ Tek bi onemogućavanje odbrani, na njeno traženje, da izvrši uvid u spis nakon potvrđivanja optužnice moglo dovesti do povrede prava na odbranu i procesne ravnopravnosti stranaka.²⁷

b. Pravo na predlaganje dokaza pod jednakim uvjetima koji se odnose na dokaze suprotne stranke

U nizu odluka Vrhovni sud FBiH se bavio pitanjem prava na predlaganje dokaza u fazi glavnog pretresa pod jednakim uvjetima kao što je to imala i suprotna stranka. S tim u vezi je, pored odredbe načelnog karaktera iz člana 15. ZKP FBiH (jednakost u postupanju), od značaja odredba člana 278. stav 2. ZKP FBiH, koja propisuje pravo suda da odbije dokaz kao nepotreban ako ocijeni da okolnosti koje stranka i branitelj žele dokazati nemaju značaja za

²⁴ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 09 0 K 032598 22 Kž 3 od 09.05.2022. godine.

²⁵ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 070-0-Kž-09-000044 od 30.1.2009. godine.

²⁶ Presuda Vrhovnog suda FBiH broj 09 0 K 029462 18 Kž 7 od 01.11.2018. godine.

²⁷ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 07 0 K 019632 21 Kž od 11.08.2021. godine.

predmet. Ovo se pitanje u pravilu razmatra zajedno sa pravom optuženog na odbranu, koje se u datoj situaciji prepliće sa pravom na jednako postupanje. Vrhovni sud FBiH je stava „da sud koji vodi krivični postupak, pored obaveze da strankama pruži jednake mogućnosti da izlože svoj predmet, mora imati i određenu diskreciju u ocjeni da li bi izvođenje predloženih dokaza bilo relevantno ili ne, s tim da kada odluči da neki od prijedloga stranaka odbije, mora u obrazloženju svoje odluke navesti jasne i uvjerljive razloge za to.”²⁸ Suština je, dakle, da za odbijanje prijedloga za izvođenje određenog dokaza moraju postojati jasni i uvjerljivi razlozi da činjenice i okolnosti koje se žele dokazati nisu relevantne za predmet i da to odbijanje neće dovesti u pitanje jednake mogućnosti stranaka da izlože svoj predmet. Tako je izostanak jasnih i uvjerljivih razloga da predloženi dokaz nije relevantan Vrhovni sud FBiH ocijenio kao povredu ravnopravnosti stranaka i prava na odbranu optuženog: „... odbijanjem prijedloga odbrane za novim psihijatrijskom vještačenjem uz obrazloženje da je takvo vještačenje već provedeno od strane optužbe, a da se u međuvremenu nisu pojavile nove informacije koje bi ukazale na promjenu psihičkog stanja optuženog, te uz istovremeno neopravdano zanemarivanje tvrdnji optuženog vezanih za „paljenje kladionica“ i navodno ranije liječenje kod ljekara neuropsihijatra dr. O.Č. (kojih se ranije provedeno vještačenje ne dotiče), samo zbog toga što branitelj nije predložio pribavljanje daljih dokaza u cilju potpunog razjašnjenja tog pitanja, prvostepeni sud je optuženog stavio u neravnopravan položaj, čime je povrijedio njegovo pravo na odbranu, realno ga onemogućivši u efektivnom osporavanju nalaza i mišljenja tima vještaka optužbe po pitanju utvrđivanja odlučne činjenice koja se tiče stepena uračunljivosti optuženog u vrijeme izvršenja djela koje mu se stavlja na teret.”²⁹

Isto tako, u situaciji kada je prvostepeni sud nakon izjašnjenja stranaka da nemaju novih dokaznih prijedloga, umjesto da u smislu člana 291. stav 1. i 2. ZKP FBiH objavi da je dokazni postupak završen, iz dokazne građe izdvojio nalaz i mišljenje vještaka ekonomske struke kao ključni dokaz tužiteljstva uz navode da se taj dokaz neće koristiti, iz razloga što je sud proveo vještačenje po vještaku ekonomske struke nakon dostavljanja dodatne dokumentacije od strane odbrane, ostavljajući tako tužiteljstvo bez mogućnosti da radi dokazivanja činjeničnih tvrdnji iz optužnice predloži novo vještačenje, Vrhovni sud FBiH je ocijenio da je time povrijeđeno načelo jednakosti u

²⁸ Presuda Vrhovnog suda FBiH broj 01 0 K 008387 15 Kž 2 od 30.05.2017. godine.

²⁹ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 09 0 K 036238 21 Kž 9 od 23.11.2021. godine.

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

postupanju iz člana 15. ZKP FBiH i počinjena bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz člana 212. stav 2. ZKP FBiH.³⁰

Prema iznesenoj praksi Vrhovnog suda FBiH za odbijanje dokaznog prijedloga je potrebno da sud predloženi dokaz pravilno ocijeni nepotrebnim, da uvjerljive razloga za takav stav i da takva odluke ne dovodi u pitanje jednake mogućnosti stranka da svoj predmet izlože pred sudom. Uz to se može primijetiti da Vrhovni sud FBiH načelo jednakog postupanja iz člana 15. stav 1. ZKP FBiH dosljedno primjenjuje prema obje suprotstavljene stranke (optužbe i odbrane).

c. Pravo na pozivanje i ispitivanje svjedoka i vještaka pod jednakim uvjetima

Pravila direktnog, unakrsnog i dodatnog ispitivanja svjedoka su sadržana u odredbi člana 277. ZKP FBiH. Kada je u pitanju unakrsno ispitivanje, Vrhovni sud FBiH je u jednom predmetu u obrazloženju naveo da u situaciji kada je predsjednica vijeća, polazeći od pravila da direktno ispitivanje limitira unakrsno, zabranila branitelju da izvan opsega odgovora datih prilikom direktnog ispitivanja svjedocima postavlja pitanja izvan toga u prilog vlastitih tvđenja, ona je time postupila u skladu sa naprijed pomenutom zakonskom odredbom i konvencijskom normom (član 6. EKLJP), „jer je odbrana optuženog imala mogućnost da koristi njegova garantovana prava na odbranu, pa da svjedoke pozove kao svoje svjedoke i da obavi direktno ispitivanje, te da to što odbrana nije konzumirala ovo pravo, ne može predstavljati propust predsjednice vijeća prvostepenog suda kako se to želi prikazati u žalbi optuženog M.A., već njegove odbrane.“³¹

Svako uskraćivanje mogućnosti jednoj od stranaka da postavlja pitanja svjedocima ili vještacima, pod uvjetom da se ne radi o pitanju za koje je sud ocijenio da je nedopušteno ili nevažno za predmet (član 278. stav 1. ZKP FBiH), posebno ako se radi o korištenju zakonskih mogućnosti u tom pravcu, može istovremeno voditi i povredi prava na jednako postupanje prema strankama iz člana 15. stav 1. ZKP FBiH. Tako je Vrhovni sud FBiH, odlučujući o prigovoru kantonalnog tužitelja, u svojoj odluci naveo: „Dakle, imajući u vidu da u konkretnoj procesnoj situaciji kantonalnom tužitelju od strane prvostepenog suda nije omogućeno da prilikom unakrsnog ispitivanja svjedoka D.G., a koji se prema navodima tužitelja u iskazu na glavnom pretresu u odnosu na iskaz koji je dao u istrazi različito izjašnjavao u pogledu

³⁰ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 03 0 K 013376 19 Kž od 07.11.2019. godine.

³¹ Presuda Vrhovnog suda FBiH broj 09 0 K 001427 Kž 11 od 22.04.2010. godine

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

okolnosti koje se odnose na urednost vođene evidencije o prisutnosti vojnika na borbenoj liniji, odnosno samovoljnom odlasku vojnika sa linije, predoči iskaz dat u istrazi, i od svjedoka traži da objasni razlike u izjašnjenju, pogotovo kada se ima u vidu da se u konkretnom slučaju, obzirom na tezu odbrane da se optuženi u vrijeme predmetnih dešavanja nalazio na borbenoj liniji na potpuno drugoj lokaciji u odnosu na ... mjesto predmetnih dešavanja, radi o činjenicama od odlučnog značaja za odluku u predmetnoj stvari, onda, zaista proizlazi da prvostepeni sud na glavnom pretresu, nasuprot odbrane, kantonalnom tužitelju nije omogućio da dokazuje činjenične tvrdnje iz optužnice, na način kako je to propisano odredbom člana 15. stav 1. ZKP FBiH. Slijedom navedenog je, i po ocjeni ovog suda, učinjena bitna povreda odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 2. ZKP FBiH, u vezi sa članom 15. stav 1. istog zakona, kako se to osnovano ukazuje žalbom kantonalnog tužitelja.³² Na isti način je Vrhovni sud FBiH postupio u situaciji kada je utvrdio da je „prvostepeni sud u istoj procesnoj situaciji odbrani optuženog omogućio da dodatno ispita svjedokinju O.K., a iz razloga jer odbrani nije bio dostupan njen iskaz iz istrage, a da tužiteljici nije omogućeno da dodatno ispita svjedoka K.A, iako ni tužiteljici nije bio dostupan iskaz ovog svjedoka iz istrage (pribavljen je naknadno),“ zaključivši da „zaista proizlazi da prvostepeni sud na glavnom pretresu, u ponovnom suđenju, nije postupio na način kako je to propisano odredbom člana 15. stav 1. ZKP FBiH.“³³

d. Pravo na izjašnjenje o prijedlozima i argumentaciji suprotne stranke
U situacijama kada ZKP FBiH ili drugi posebni zakon, predviđa odlučivanje suda po prijedlogu jedne od stranaka, načelo ravnopravnosti stranaka, ali i načelo kontradiktornosti postupka, zahtijevaju dostavu prijedloga suprotnoj stranci kako bi se mogla pripremiti za izjašnjenje i osporavanje prijedloga. U funkciji toga zahtjeva je i odredba iz član 163. stav 1. ZKP FBiH, koja nalaže da se podnesi (npr. razni prijedlozi), koji se po zakonu dostavljaju protivnoj stranci, predaju sudu u dovoljnom broju primjeraka za sud i drugu stranku. Za poštivanje ove obaveze od suštinskog značaja je omogućavanje suprotnoj stranci da se izjasni o prijedlogu protivne strane, što podrazumijeva dostavljanje prijedloga prije izjašnjenja radi obavljanja pripreme za izjašnjenje.

U vezi s prethodnim ukazuje se na odluku Vrhovnog suda FBiH u kojoj je istaknuto da propust suda da na ročište zakazano u povodu prijedloga tužitelja

³² Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 01 0 K 011319 18 Kž od 30.01.2020. godine.

³³ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 01 0 K 009404 17 Kž 2 od 21.11.2017. godine.

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

da mu se mjera pritvora zamjeni jemstvom i mjerama zabrane, pozove optuženog, dok njegovom branitelju nije omogućio da se obrati sudu i iznese svoj stav u vezi prijedloga branitelja i izjašnjenju kantonalnog tužitelja da se protivi prijedlogu, dovodi do povrede poštivanja temeljnih prava optuženog garantovanih odredbom člana 15. stav 1. i 3. ZKP FBiH, a u daljnjem i do bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 2. u vezi ranije pomenutom odredbom člana 15. stav 2. ZKP FBiH.³⁴ Međutim, u situaciji kada je sud na ročištu za glavni pretres donio odluku o prihvatanju dokaza tužilaštva, bez da je prethodno tražio izjašnjenje odbrane, ali da je odbrana nakon završetka tog glavnog pretresa dostavila svoje prigovore na dokaze tužilaštva, da bi sud na narednom ročištu odlučio sud da odbije prigovore odbrane, nije došlo do povrede prava na odbranu i načela jednakosti stranaka u postupku iz razloga što je naknadnim odlučivanjem o prigovorima saniran proceduralni propust u redosljedu izvođenja dokaza.³⁵ Očigledno je da je u posljednjem slučaju stav Vrhovnog suda FBiH bio da je naknadnim postupanjem suda, kada se izjasnio o prigovorima koje je odbrana dostavila, uravnotežen zahtjev za ravnopravnošću stranaka i otklonjena učinjena povreda tog principa. Suprotno tome, u situaciji kada takva povreda principa ravnopravnosti stranaka nije otklonjena ni naknadno (takav je slučaj u situaciji kada je odbrana u završnoj riječi stavila prijedlog za povrat privremeno oduzetog vozila, a sud nakon objave presude zatražio izjašnjenje od strane tužitelja, koji je u svom izjašnjenju stavio suprotan prijedlog da se vozilo trajno oduzme, o čemu odbrana nije imala priliku da se izjasni) Vrhovni sud FBiH nalazi postojanje bitne povrede odredaba krivičnog postupka.³⁶

e. Obaveza suda da sa jednakom pažnjom cijeni dokaze optužbe i odbrane

Pored odredbe člana 15. koja sadrži načelne odredbe o jednakosti u postupanju, ZKP FBiH sadrži niz odredbi iz kojih proizilazi obaveza suda da sa jednakom pažnjom cijeni dokaze suprotstavljenih stranaka. Tako je članom 296. stav 2. ZKP FBiH propisana obaveza suda da savjesno ocijeni svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa drugim dokazima, dok je odredbom člana 305. stav 7. ZKP FBiH predviđena obaveza da u obrazloženju određeno i potpuno navede koje činjenice i iz kojih razloga uzima dokazanim ili nedokazanim, dajući naročito ocjenu protivrječnih dokaza. Povreda zahtjeva iz pomenutih

³⁴ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 09 0 K 026508 18 Kž 43 od 07.11.2018. godine.

³⁵ Presuda Vrhovnog suda FBiH broj 09 0 K 027665 20 Kž 30 od 25.09.2020. godine.

³⁶ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj 03 0 K 018251 19 Kž 5 od 19.05.2021. godine.

Emir NERADIN,

PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

odredaba može voditi različitim bitnim povredama odredaba krivičnog postupka (relativno bitnoj - ako je povreda odredbe iz člana 296. stav 2. ZKP FBiH bila ili mogla biti od uticaja na zakonitu i pravilnu presudu, odnosno bitnim povredama odredaba iz člana 312. stav 1. tačka k) ZKP FBiH - kada je povreda odredbe iz člana 305. stav 7. ZKP FBiH dovela do izostanka razloga o odlučnim činjenicama ili onoj iz člana 312. stav 1. tačka d) ZKP FBiH – povredi prava na odbranu), ali istovremeno i povredi načela ravnopravnosti stranaka. Tako je Vrhovni sud FBiH propust prvostepenog suda da u obrazloženju presude navede, a zatim i cijeni niz iskaza svjedoka iz istrage koje je uložila odbrana, a koji se u obrazloženju presude uopće ne spominju, dok su istovremeno cijenjeni iskazi iz istrage koje je uložio tužitelj, ocijenio kao onemogućavanje odbrane „da u punom obimu koristi svoje pravo na žalbu, s obzirom da ne zna kakav je stav suda u pogledu dokaza odbrane o kojima je ranije bilo riječi“, čime je odbrana stavljena u podređen položaj u odnosu na optužbu i povrijeđeno joj pravo na odbranu (član 312. stav 1. tačka d) ZKP FBiH).³⁷ Iako je u krajnjem utvrdio povredu prava na odbranu, koja se često razmatra zajedno sa povredom prava na jednako postupanje, Vrhovni sud FBiH je konstatovao da navedena povreda istovremeno stavlja optuženog u podređen, dakle neravnanpravan položaj u odnosu na optužbu.

f. Druge povrede prava na jednakost u postupanju

Prethodno je ukazano na niz pitanja u kojima je sudska praksa Vrhovnog suda FBiH prepoznala, pored ostalog i povredu prava na jednako postupanje, odnosno ravnopravnost stranka kao jednog od osnovnih načela krivičnog postupka. Radi se o situacijama koje se najčešće javljaju u praksi, ali time nisu iscrpljeni mogući modaliteti u kojima se može javiti povreda ovog načela. Zavisno od okolnosti konkretnog slučaja do povrede načela jednakosti u postupanju iz člana 15. ZKP FBiH može doći zajedno sa povredom neke druge odredbe ili čak samostalno u kom slučaju bi takva povreda mogla rezultirati zaključkom o postojanju bitne povrede odredaba krivičnog postupka iz člana 312. stav 2. u vezi sa članom 15. stav 1. ili 2. ZKP FBiH.

³⁷ Rješenje Vrhovnog suda FBiH broj: 06 0 K 007358 15 Kž od 18.02.2016. godine.

5. Zaključak

Pravo na „jednakost oružja“, koje je u praksi ESLJP shvaćeno kao poseban aspekt prava na pravično suđenje iz člana 6. stav 1. EKLJP, prepoznato je i u odredbama ZKP FBiH. Zakonskim izmjenama iz 2009. godine, u članu 15. ZKP FBiH formulisano je načelo jednakosti u postupanju, koje zajedno sa nizom drugih odredba ZKP FBiH koje regulišu pojedina procesna pitanja na način da omogućavaju ostvarenje ovog načela, osigurava postizanje standarda zaštite koji odgovaraju onima iz EKLJP. Na takav zaključak upućuje i prikazana praksa Vrhovnog suda FBiH u vezi primjene načela jednakosti u postupanju, u okviru koje je prepoznat niz pojedinačnih prava i obaveza koja proizilaze iz tog načela, kao što je pravo na pristup dokazima i dokumentaciji, pravo na predlaganje dokaza i ispitivanje svjedoka i vještaka pod jednakim uvjetima kao i protivna stranka, pravo na izjašnjenje o prijedlozima i argumentaciji protivne stranke, obaveza suda da sa jednakom pažnjom cijeni dokaze optužbe i odbrane i dr. Pri tome, dok EKLJP garantuje pravo na pravično suđenje osobama prilikom utvrđivanja osnovanosti krivične optužbe protiv njih, odredba člana 15. stav 1. ZKP FBiH propisuje obavezu jednakog tretmana (suprotstavljenih) stranka i branitelja, kako je i protumačena u praksi Vrhovnog suda FBiH. U svakom slučaju, standard zaštite koji EKLJP pruža u okviru prava na „jednakost oružja“, kao posebnog aspekta člana 6. stav 1. predstavlja minimum ispod kojeg se, nezavisno od odredaba domaćeg prava ne može ići, u kom pravcu ide i prikazana praksa Vrhovnog suda FBiH.

Literatura:

1. Bubalović, T. (2012), „Jednakost oružja“ i njegova afirmacije u okviru prava na obranu (regionalni komparativni osvrt), *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, Vol. 50, Broj 3, str. 135-163.
2. Ivičević Karas, E. (2007). Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni elemenat prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, *Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 57, Broj 4-5, str. 761-788.
3. Ivičević Karas, E. (2007). Okrivljenikovo pravo da ispituje svjedoke optužbe u stadiju istrage kao važan aspekt načela jednakosti oružja stranaka u kaznenom postupku (u povodu presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu *Kovač protiv Hrvatske*), *Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol. 14 – Broj 2/2007, str. 999-1018.

Emir NERADIN,
PRAVO NA JEDNAKO POSTUPANJE U PRAKSI VRHOVNOG SUDA
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE (53-69)

4. Mrčela, M. (2016). Konfrontacijska mjerila, Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 23 – Broj 2/2016, str. 371-401.
5. Sijerčić-Čolilć, H. (2012). Krivično procesno pravo, Knjiga I: Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.